

УДК 37.013.42

ФАКТОРИ РИЗИКУ ЩОДО АЛКОГОЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ

Спіріна Т.П., к. пед. н.,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

*Інститут людини
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Щендригін О.М., магістр
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

*Інститут людини
Київського університету імені Бориса Грінченка*

В умовах трансформаційних процесів в українському суспільстві актуальності набуває проблема масового залучення молоді до вживання наркотичних речовин, алкоголю та тютюну, результатом чого є непоправна шкода здоров'ю, деградація особистості, руйнування сім'ї, велика матеріальна і моральна шкода суспільству. Проблема наркоманії та алкоголізму набуває загрозливого характеру в Україні та має всі риси епідемічного процесу. Незважаючи на зовні активну антиалкогольну пропаганду й агітацію, кількість осіб, особливо підлітків і молоді, які залучаються до шкідливих звичок, з кожним роком прогресивно зростає. У статті авторами проаналізовано причини вживання алкоголю й обґрунтовано фактори ризику щодо алкоголізації підлітків та молоді.

Ключові слова: *алкоголізація, залежність, підлітки, фактори ризику, фахівці соціальної сфери.*

В условиях трансформационных процессов в украинском обществе большое значение приобретает проблема массового привлечения молодежи к употреблению наркотических веществ, алкоголя и табака, результатом чего является непоправимый вред здоровью, деградация личности, разрушение семьи, большой материальный и моральный вред обществу. Проблема наркомании и алкоголизма приобретает угрожающий характер в Украине и имеет все черты эпидемического процесса. Несмотря на внешне активную антиалкогольную пропаганду и агитацию, количество лиц, особенно подростков и молодежи, которые привлекаются к вредным привычкам, с каждым годом прогрессивно растет. В статье авторами проанализированы причины употребления алкоголя и обоснованы факторы риска алкоголизации подростков и молодежи.

Ключевые слова: *алкоголизация, зависимость, подростки, факторы риска, специалисты социальной сферы.*

Spirina T.P., Schendryhin A.M. RISK FACTORS FOR ALCOHOL ABUSE ADOLESCENTS AND YOUNG

In terms of transformation processes in Ukrainian society, great importance is the problem of mass attraction of young people to use drugs, alcohol and tobacco, resulting in irreparable injury, degradation of personality disintegration of the family, great material and moral damage to society. The problem of drug addiction and alcoholism becomes threatening in Ukraine and has all the features of epidemic process. Despite the seemingly active anti-alcohol propaganda and agitation, the number of people, especially teenagers and young people are involved in bad habits, every year progressively growing. The article analyzes the causes of alcohol use and reasonably risk factors for alcohol abuse adolescents and youth.

Key words: *alcoholism, addiction, adolescents, risk factors, social experts.*

Постановка проблеми. Явище вживання та поширення алкогольних напоїв є гострою проблемою для українського суспільства. Особливо уразливою групою населення щодо вживання алкогольних напоїв є підлітки та молодь. Саме тому створення умов для здорового способу життя, активізація профілактичної діяльності, підсилення гігієнічного виховання молоді є пріоритетним напрямом соціальної політики України.

Однак дані статистики свідчать про те, що зростання в Україні кількості дітей та підлітків, які зловживають психоактивни-

ми речовинами, набула характеру епідемії, зумовивши низку нових соціальних, економічних, медичних, юридичних проблем. За даними Українського інституту соціальних досліджень, 30% учнівської молоді мають досвід тютюнопаління, перейшли від спроб до звички палити щодня 7% учнівської молоді. Хоча б один раз у житті вживали алкогольні напої 44,8% учнів (від 13,7% 10-річних учнів до 76,2% – 17-річних). Майже кожен десятий підліток віком 13–17 років вживав марихуану протягом життя [4]. Складається враження, що не вживати психоактивні речовини в дитячому

і підлітковому середовищі стало чимось не-престижним, несучасним. Життєві успіхи, духовне збагачення, комунікаційні реакції, сексуальна поведінка все частіше розглядаються підлітками з позиції наркотичного та алкогольного сп'яніння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема проявів негативних явищ вивчалася у різноманітних соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних наукових працях таких авторів, як М. Вебер, Е. Дюркгейм, П. Сорокін, Б. Братусь, Л. Божович, Л. Виготський. Слід зазначити, що вивченням та дослідженням проблеми поширення таких негативних явищ, як алкоголізм, наркоманія, тютюнопаління серед молоді, займалися З. Зайцева, В. Оржеховська, А. Личко, В. Битенский, О. Пилипенко та інші науковці.

Різні аспекти соціально-педагогічної роботи щодо попередження вживання психоактивних речовин підлітками розглянуто в дисертаційних дослідженнях О. Вакулєнко, О. Галагузова, Н. Зимівець, С. Кириленко.

Питання формування здорового способу життя з позицій медицини розкрито в роботах М. Амосова, Н. Артамонова, А. Леонтєва, Ю. Лісіцина; психолого-педагогічні аспекти формування мотивації до здорового способу життя у підлітків розглянуті в дослідженнях Т. Бойченко, В. Вілюнас, С. Занюк, Т. Кудріної, С. Лапаєнко.

Постановка завдання. Аналіз існуючої тенденції збільшення чисельності негативних явищ в молодіжному середовищі засвідчує необхідність більш детального дослідження різних аспектів попередження вживання психоактивних речовин підлітками та молоддю. Це і спонукало нас до здійснення аналізу факторів ризику алкоголізації підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найгостріших проблем сьогодення є поширення негативних явищ в молодіжному середовищі. До них ми можемо віднести молодіжне безробіття; дитячу і підліткову бездоглядність та безпритульність; погіршення стану здоров'я молоді; недотримання значною частиною молодих людей норм здорового способу життя; агресивну поведінку підлітків і молоді, насильство у молодіжному середовищі тощо.

Статистичні дані поширення негативних явищ в молодіжному середовищі відображають масштабність їх руйнування: 90% усіх підлітків мають відхилення в загальному стані здоров'я, з них 20% мають по два захворювання та більше. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, українська молодь посідає перше місце у світі в

рейтингу споживання алкоголю серед дітей і молоді [2].

Сучасні дослідники проблеми виникнення шкідливих звичок у особистості визначають, що не існує оптимального діагностичного методу та єдиної моделі визначення їх причин. І саме тому ми маємо дуже різні думки про причини вживання алкоголю, тютюну та наркотиків: від простої цікавості до бажання зробити наперекір, від групового примусу до відсутності тепла та захищеності у батьківському домі. Спустошення та ізоляція у суспільному житті відповідальні за це зло так само, як багатство, достаток, небагатий вибір видів дозвілля, безробіття молоді та багато іншого.

Випадки епізодичного чи помірного вживання алкогольних напоїв без розвитку залежності від них носять назву алкоголізації або періодичної алкоголізації [3, с. 15].

На думку таких дослідників, як Є. Дюбін, В. Міхлін, алкоголізація – це негативне соціальне явище, сутність якого полягає у залученні до надмірного споживання алкоголю окремих груп населення. Д. Колесов та С. Турцевич алкоголізацію визначають як соціальне явище, яке охоплює все, що пов'язано з алкогольними виробами, їхнім вживанням і його соціальними наслідками [6].

Алкоголь – речовина, що при одноразовому вживанні може викликати приємний психічний стан, впливаючи на органи сприйняття та мислення, почуття та поведінку людини [5, с. 4], а при систематичному – психічну та фізичну залежність [3, с. 15].

Отже, рівень поширення алкогольних напоїв у підлітковому середовищі, яке характеризується виникненням нових соціальних груп, нових форм соціальних відносин, особливої субкультури і соціальних інститутів, ми можемо називати алкоголізацією підлітків.

Фактори ризику алкоголізації підлітків зазвичай пов'язують із їхніми особистісними якостями, специфікою виховання у сім'ї та школі, соціально-економічними, політичними та соціокультурними процесами в громаді та суспільстві.

Таким чином, ми можемо окреслити фактори ризику щодо вживання алкоголю підлітками. Їх можна об'єднати у п'ять груп: 1) особистісні фактори; 2) фактори сімейного впливу; 3) фактори шкільного середовища; 4) фактори впливу однолітків; 5) фактори впливу суспільства.

Особистісні фактори поділяються на біологічні та психологічні.

До біологічних факторів належать ступінь початкової толерантності, спадковість, стан здоров'я, органічні ураження головного мозку [5, с. 5].

У дослідженнях деяких зарубіжних науковців, що були виконані з залученням прийомних дітей, стверджується, що вживання алкоголю залежить від соціальних і психологічних чинників, але ступінь ризику розвитку алкогольної залежності обумовлений генетично. Біохімічна схильність включає в себе генетичні порушення (алкоген, дефіцит серотоніну, недостатня здатність мозку окисляти альдегіди), дефіцит поживних речовин, дисфункцію центральної нервової та ендокринної систем [1].

До психологічних факторів належать тип акцентуації характеру; підлітковий вік; наявність психічних аномалій, до яких, зокрема, належать підвищена навіюваність, пасивне підкорення, психічна незрілість думок, схильність до емоційних колізій, або ж навпаки, збудливість, жорстокість, виражена упертість, прагнення до незалежності та підкорення інших [5, с. 6].

Наявність вищезазначених рис провокує конфлікти з оточенням, схильність до уходів із дому, різних авантур. У випадку потрапляння таких осіб в оточення, де вживають алкоголь, вірогідність формування в них залежності є дуже високою, що пояснюється ослабленими вольовими імпульсами, значно зниженим почуттям самоконтролю та нездатністю протистояти негативному впливу навколишнього середовища [1].

До факторів сімейного впливу належать вживання алкоголю і наркотиків батьками й членами сім'ї; соціальна ізоляваність сім'ї; незадовільні житлові умови; безробіття батьків, бідність; конфлікти в сім'ї, жорстоке ставлення до дітей; непослідовність у вихованні дитини [5, с. 7]. У родинях з високим рівнем вживання алкоголю та інших наркотичних речовин підлітки швидше залучаються до нього. Виявлено, що у 82% батьків, які вживали алкоголь, діти-підлітки також вживали алкоголь, а у 72% батьків, що утримувалися від вживання алкоголю, діти-підлітки також утримувалися [6, с. 15]. Як тільки підлітки починають вживати алкоголь, ця звичка може підтримуватися через створення батьками сприятливих для вживання умов, демонстрування позитивного ставлення до такої поведінки дітей, а також через абсолютну неспроможність заборонити це та нездатність належним чином наглядати за дітьми. Відповідні моделі виховання дітей та організації сім'ї частково зумовлюються особистими психологічними труднощами батьків [6, с. 16]. Часті зміни місця проживання негативно впливають на підлітка, оскільки постійно виникає необхідність побудови стосунків з новими друзями, сусідами, однокласниками, з якими нерідко виникають труднощі і проблеми.

Наступним фактором є фактор шкільного середовища. Погана успішність та утиски з боку вчителів та однокласників, шкільна дезадаптація. Невдачі у навчанні підсилюють ризик зловживання алкоголем, наркотиками і вірогідність правопорушень. В учнів молодших класів навчальної школи здатність до соціальної адаптації є більш важливим фактором, який дає змогу прогнозувати вірогідність зловживання алкоголем і наркотиками, а також схильність до правопорушень. Підлітки, які не мають на меті продовжувати навчання, вступати до вищих навчальних закладів, мають більше шансів віддати перевагу саме алкоголю та наркотикам, виникнення стресових ситуацій у школі, низький рівень шкільної безпеки також є поштовхом до вживання алкогольних напоїв [5, с. 8].

Вагомими щодо алкоголізації підлітків є також фактори впливу однолітків. Серед чинників ризику вживання алкоголю у підлітковому віці одним із найбільш значимих соціальних чинників визнається наявність друзів, що вживають алкоголь. Він спрацьовує, якщо в родині склалися конфліктні відносини батьків між собою і з дітьми, має місце фізичне насильство над дітьми чи над кимось із батьків, втрата емоційної прихильності до батьків, відчуженість – усе це змушує підлітка шукати психічний комфорт у колі друзів. Також для підліткового віку характерні реакції групування з однолітками, коли знижується авторитет дорослих і актуалізуються взаємини з однолітками [2].

Назвемо фактори ризику на рівні суспільства. Нестабільна економічна ситуація, що характеризується зниженням життєвого рівня більшої частини населення, зменшенням ділової активності, істотний рівень безробіття, відсутність розуміння й усвідомлювання людьми умов для швидкого поліпшення ситуації призводять до стану так званої соціальної депресії, відсутності почуття особистої перспективи і значущості.

Рекламовані деякими засобами масової інформації високі стандарти індивідуального добробуту, що сформовані під впливом закордонної кіно- і телепродукції, здатні спричинити виникнення в частини психічно незрілої молоді імітаційних моделей поведінки.

До зазначеного слід додати відсутність цілісної інформаційної стратегії, що орієнтує молоде покоління країни на збереження власного здоров'я і працездатності як основного й обов'язкового фактора власного життєвого благополуччя. Необережне і найчастіше легковажне поводження з ма-

теріалами про алкоголь в окремих засобах масової інформації викликає нездоровий інтерес до споживання і споживачів, «позитивне» до них ставлення [2].

Також слід назвати доступність алкоголю, яка існує, не дивлячись на існуючу заборону щодо продажу алкогольних напоїв дітям до 21 року. Більшість продавців з метою збільшення доходу продовжують продавати підліткам алкогольні вироби і не несуть за це ніякої відповідальності. Купити слабоалкогольні напої сьогодні не складає великої проблеми. Місця продажу підлітки та молоді люди можуть вільно обговорювати один з одним, підказуючи, де порушуються правила продажу та не вимагають документи [5].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, ми можемо зробити висновок, що існує багато факторів ризику щодо вживання підлітками та молоддю алкогольних напоїв. Найчастіше жоден із цих чинників не приводить до алкоголізації сам по собі, але їх комбінація збільшує ризик першої спроби алкоголю і подальшої залежності. Проте вивчення факторів ризику та їх впливу допоможе фахівцям соціальної сфери, які працюють з підлітками та молоддю, по-

передити їх негативний вплив щодо алкоголізації шляхом створення системи захисних факторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вієвський А. Біологічні передумови формування феномена вживання психоактивних речовин у дітей та підлітків в аспекті розробки комплексної багаторівневої системи його медико-соціальної профілактики / А. Вієвський // Український медичний альманах. – 2012. – Т. 15. – № 2. – С. 35–38.
2. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Психологія адиктивної поведінки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/up/NMK_1.doc.
3. Напреєнко О. Наркологія : [навчально-методичний посібник] / О. Напреєнко, Г. Сонник ; за заг. ред. А. Скрипнікова. – Полтава, 2005. – 424 с.
4. Профілактика вживання наркотиків серед учнівської та студентської молоді : [метод. посіб.] / [Т. Журавель, В. Самусь, К. Сергеева та ін.] ; за ред. Т. Журавель. – К. : ФОР Буря О., 2014. – 96 с.
5. Профілактика поширення наркозалежності серед молоді : [навчально-методичний посібник] / за ред. В. Бурлаки. – К. : Герб, 2008. – 224 с.
6. Сердюк О. Соціологічне визначення категорії наркотизму та пов'язаних з нею понять / О. Сердюк // Український соціум. – 2005. – № 4. – С. 46–51.